

Tampere : kellutuskokeilu
pieni selvitys asiasta

Petri Tonteri
etunimi.sukunimi@tampere.fi
26082016

Yleisesti

Lähtökohtana oli, että kellutamme mahdollisimman isoa osaa kokoelmistamme. Iso ero Jyväskylän ja Tampereen kellutuksessa on se, että Jyväskylä rajaa ns. yhteiskokoelmalla sen, mikä osa kokoelmasta kelluu, kun me rajaamme nidekohtaisesti sen, mitä ei kelluteta.

Kellutuksen suunnittelu aloitettiin maaliskuun 2015 alussa. Kellutusta katselmoitiin katselmointiympäristössä kesän-syksyn 2015 ajan. Katselmointi aloitettiin tuotantoympäristössä 3.2.

Lopputuloksena on mielenkiintoinen "hanukan hässäkkä". Nyt kellutus aloitettiin Tampereen pääkirjaston ja lähikirjastojen kesken. Ulkopuolelle tästä kellutuksesta jäivät Tampereen kotipalvelu- ja kirjastoautoyksiköt. Nämä yksiköt puolestaan muodostavat omat kelluvat kokoelmansa: kotipalveluyksiköt omansa ja kirjastoautoyksiköt omansa. Käytännössä Tampereella on siis 3 eri kelluvaa kokoelmaa.

Katselmointien ja asetusten säätämisen ohessa heräsi kehitysehdotus: hyvä olisi, jos Aurorassa olisi automatiikka, joka määrittäisi aineistolaji/julkaisutyyppi/osastokohtaisesti automaattisesti, millainen kellutusasetus niteellä pitäisi olla.

Jos keskitetysti jossakin tietyssä pisteessä palautetaan saapuva uusi aineisto (eli uusi aineisto, joka ei palaudu asiakkaan palauttamana ja jossa ei ole varauksia), vaatii palautustoimenpide ylimääräisen lainaamisen ja toisen palauttamisen omistavassa yksikössä jäädäkseen omistavan yksikön hyllyyn. Keskitetyn palauttamisen vuoksi kaikki varaamaton aineisto jäisi muuten sen kirjaston hyllyyn, jossa se keskitetysti palautetaan. Jotain automatiikkaa tähän toivotaan, mutta minulle ei ole tarkennettu vielä mitä se automatiikka voisi olla.

Katselmoinnissa havaittiin ongelma /np-haun kanssa: Auroran 5.1-versiossa /np-haku hakee omistavan tai kotiyksikön mukaan. Kun kokoelma kelluu, /np-haku pitäisi hakea havaintoyksikön mukaan. Korjausta tuli 6.0-versioon (<http://kehitysehdotukset.axiell.fi/admin.php?pg=request&reqid=12448>). Tässä väliaikana on pappilan hätävarana toiminut niteiden hallinnan laajennettu haku, jolla on mahdollista hakea havaintoyksikön mukaan. Se ei ole sama asia kuin np-haku, mutta pappilan hätävara.

Katselmoinnin perusteella "Lähetä toiseen yksikköön" -popparia haluttiin muutettavan niin, että oletukseksi määritellään "palauta ilman maksua". "Lisää maksu ja palauta" -vaihtoehto tulee olla olemassa seutuvarauksia varten. Kysyttiin Axiellista, jonka mukaan muutos vaikuttaa vähäpätöiseltä mutta vaatii vähän isomman tietokantamuutoksen. Tuotekehityksestä vastattiin, että tuota toivetta ei nyt tulla lisäämään seuraavan version työlistalle. "Ehkä joskus tulevaisuudessa..."

Niteen kellunta-asetukset olivat meille epäselviä eikä Aurora-wikistäkään löytynyt. Pyysimme Axiellia selventämään, mikä ero on niteiden erilaisilla kellutusasetuksilla ("Käytä asetuksia",

"Kelluu" ja "Ei kellu"). "Kelluu"-asetus on lähinnä sitä tilannetta varten, missä järjestelmäkohtainen parametri (joka määrittelee sen, mitä "Käytä asetuksia" -asetus tarkoittaa), on asennossa "Käytä asetuksia=Ei kellu". Normaalisti "Käytä asetuksia" -asetus on määritelty järjestelmässä "Kelluu"-asetukseksi, joten asetukset "Käytä asetuksia" ja "Ei kellu" riittävät. Tämä on luvattu päivittää Aurora-wikiin.

Kokoelmatyön puolelta kellumaan ryhtyvien yksiköiden kannattaa yhtenäistää ja yksinkertaistaa tarroituskäytäntöjään. Ei enää omia askarteluja vaan keskitettyä suoltamista. Haitallisia ovat nidekohtaiset hyllypaikat tyyliin "pääkirjaston elämäkerrat kaikki 99:ssä vaikka olisivat kirjailijoita, taidemaalareita, urheilijoita". Omia yksikkökohtaisia virityksiä poistetaan. Vastaavasti lähikirjastot joutuivat tarroittamaan novelleja ja elokuvia, vaikkei omaa genrehylyä heillä olisi ollutkaan. Käytännön töihin liittyy myös kellutustäpityksen muuttaminen, kun osastoa muutetaan tyyliin VIP->lainausosasto tai lainausosasto -> varasto.

Kellutuksen suhde verkkokirjastoon: kellutuksen aloittamisen jälkeen saatavuustiedoissa näytetään se kirjasto ja osasto, jonka hyllyssä teos on kyseisellä hetkellä. Verkkokirjaston hakulomakkeilla toimipaikkarajaus ei toimi enää kelluttavan Tampereen osalta oikein. Toimipaikkarajaus näyttää hakutuloksessa teosten sijainnin niiden omistajuuden mukaan, mutta Tampereen kaupunginkirjaston kokoelman osalta todellisuudessa teokset voivat kokoelmien kelluttamisen vuoksi olla muissa toimipisteissä.

Asetuksia

TYÖ 1:

Kelluvan kokoelman luominen Yksikköryhmät-asetuksissa Tampereen kaupunginkirjaston yksiköille poislukien koti- ja laitospalveluiden yksiköt ja kirjastoautot.

TYÖ 2:

Axiell teki: Nidekohtainen täppämuutos: "Ei kellu" -täppä seuraavin määriytyksin

1. aineistolaji on 'Nuotti', 'Partituuri' tai 'LP-äänilevy', ja yksikkö ei ole koti- tai laitospalveluyksikkö eikä kirjastoauto
2. julkaisutyyppi: aikakauslehti, ja yksikkö ei ole koti- tai laitospalveluyksikkö eikä kirjastoauto
3. osasto on 'Käsikirjasto', 'Lehtilukusali', 'Työhuone', 'VIP' tai 'Varasto', ja yksikkö ei ole koti- tai laitospalveluyksikkö eikä kirjastoauto
4. osasto on 'Lastenosasto' ja sijainti on 'Varasto', ja yksikkö ei ole koti- tai laitospalveluyksikkö eikä kirjastoauto
5. sijainti on 'Hervanta-kokoelma' tai 'Pirkanmaa-kokoelma'
6. yksikkö on 'Hervannan kirjasto' ja 028-kentässä on 'celia' ja aineistolaji on 'Äänikirja'.

TYÖ 3:

Axiell teki: Tampereen kaupunginkirjaston kelluvien yksiköiden aikuistenosaston 78*-luokassa olevat niteet siirretään ko. yksikön Musiikkiosastolle (yksikkölistalta jätettiin pois lähikirjastojen siirtokokoelma ja kaukopalvelu).

Luokka 78* pitää ottaa siis niteen luokasta, ei esim. 084-kentästä.

Jos yksiköllä ei ole musiikkiosastoa, osasto lisätään.

Niteiden omistaja-, koti-/siirtolaina- ja havainto-osastoksi muutetaan Musiikkiosasto.

Muutos tehtiin tämän ongelman vuoksi: kun kokoelma kelluu, mihin sijoittuvat sellaiset niteet, joita on monella eri osastolla eri yksiköissä, kun ne palautetaan toiseen yksikköön? Testien perusteella jos nide on kuulunut jonkin yksikön lastenosastolle ja se palautetaan esim. pääkirjastoon, nide näyttää sen jälkeen olevan pääkirjaston lastenosastolla. Mutta jos esim. Sampolan aikuistenosaston cd-levyn palauttaa pääkirjastoon, se näyttää olevan pääkirjastossa aikuistenosastolla ja pääkirjaston musiikkiosastolla on toinen, musiikkiosaston oma nide. Ja jos esim. Metson musiikkiosaston cd-levyn palauttaa Sampolaan, se näyttää olevan Sampolan musiikkiosastolla. Katselmoinnin perusteella Aurora ei luo uusia osastoja yksiköille, mutta nidetietotasolla näkyä kuin nide olisi Sampolan musiikkiosastolla.

TYÖ 4:

Axiell teki: Kellutukseen siirryttäessä piti päivittää SIP2-serveriä. Vanhassa versiossa kelluva aineisto ei lajittunut automaattilla oikein vaan kaikki meni kuljetettaviin. Uusi versio lajittelee kelluvat niteet palautusyksikköön eikä enää kotiysikköön. Axiell ei veloita tästä muutostyöstä. Kyse pikemminkin virheestä kuin veloittavasta ominaisuudesta.

TYÖ 5:

Yksiköillä käytössä olevien osastojen ja sijaintien yhtenäistäminen. Kaikille yksiköille tuli samat osastot ja elokuva-genrejen osalta sijainnit. *TARKISTA

Miten meni

Pääosin kellutuksen aloitus onnistui. Tampereen sisäisten kuljetusten määrä vähentyi heti. Toisaalta samaan aikaan koko PIKI luopui kuljetusmaksuista, jolloin seutukuljetusten määrä kasvoi "aivan valtavasti". Logistiikasta vastaavamme näkemys on, että jos vielä varausten maksu poistuu, kuljetusten määrä hyvin todennäköisesti "räjähtää käsiin".

Suurimpia hyötyjä tähän asti on Tampereen sisäisen kuljetuksen väheneminen ja käytäntöjen yhtenäistäminen esimerkiksi tarroituksessa. Jotta kellutuksessa päästäisiin täysiin hyötyihin, on nähdäkseni vielä ainakin päästävä varausmaksuista ja keskitettävä valintaa.

Muutamia ongelmia tuli vastaan, jotka pääasiassa liittyivät alussa tehtyjen asetusten kanssa sekoiluun.

Saapumiskäsittelyssä olevien ei-kelluvien niteiden asetukset muuttui virheellisesti Käytä asetuksia -täppään. Axiell havaitsi testeissään, että ongelma koski vain tilanteita, joissa Ei kellu -tieto on

asetettu hankinnassa oleville niteille tietokantaan Axiellin toimesta. Muistelen että tätä korjattiin tietokanta-ajossa.

Toimeksiannosta sovittiin Axiellin kanssa spostitse. Tietokanta-ajot olisi kannattanut käydä yhdessä Axiellin kanssa läpi esim. videoneuvottelussa, koska Axiell oli tulkinut ajo-ohjeita eri tavoin kuin me tarkoitimme: työ 2:n tapauksessa Axiell tulkitsi että kaikkien ehtojen olisi pitänyt toteutua.

Kirjastoautojen lastenosaston niteillä oli virheellinen Ei kellu -asetus. Alunperin autojen piti kellua, mutta autot jätettiin pois kelluvista yksiköistä ja Axiell ei huomannut muutosta vaikka tieto tästä muutoksesta oli heille välitetty.

Kelluvien yksiköiden lastenosaston niteillä oli virheellisesti Ei kellu -asetus. Syynä lukuvirhe: olimme viime tipassa lisänneet Käsikirjasto-, Työhuone- ja Lehtilukusalit-osaston ei kelluviin. Axiellilla oli Työhuone-osasto kääntynyt virheellisesti Lastenosastoksi. Tämäntapaisten viime hetken muutosten kanssa on hyvä olla tarkkana: kun sääntöjä on muutenkin paljon ja väärinymmärrysten paikkoja tarjolla, pakan sekoittamista H-hetkellä kannattaa miettiä tarkkaan.

Kellutuksen aloitusaamuna huomattiin nopeasti, että lastenosastoilla on virheellisesti kellumattomia. Niille tehtiin pikakorjaus, jota olisi pitänyt funtsia hieman pidempään. Korjauskiireessä ei huomioitu, että lastenosaston kaikkia niteitä ei olisi saanut kelluttaa. Lastenosaston nuotit, partituurit ja aikakauslehdet alkoivat kellua. Korjasin nämä itse.

Koska meillä on nidetasolla määriteltynä poikkeuksia yleiseen kellutussääntöön, esimerkiksi nuotit eivät kellu, työllistää tämä hankintaa. Aurorassa ei ole oletuslaina-aika-tyyppistä automatiikkaa kellutusasetusten automatisointiin. Hankinnassa täytyy nyt uutta aineistoa käsiteltäessä muistaa nämä kellumattomat tapaukset ja määritellä kellutusasetus sen mukaan.

Yleisohjeena kellutusta suunnittelevalle kirjastolle:

1. kannattaa yhtenäistää yksiköiden osasto-sijainti-rakenteita
2. kannattaa yhtenäistää tarroitusta ja hyllytystä
3. tällä hetkellä Aurora 5.1 - 6.0 -versioissa ei tunnu löytyvän kovin näppärästi raporttityökaluja kelluvan kokoelman analysointiin. Jos ei oman kellutuksen kanssa ole kiire ja toisaalta haluaa siirtyä kellutukseen toimivilla työkaluilla, kannattaa odotella Auroran kehitystä
4. mitä vähemmän poikkeuksia kellutusasetuksiin, sen parempi
5. viime hetken muutokset on myrkkyyä.

Jatkossa

Kelluminen ei ole meillä vielä toistaiseksi vaikuttanut hankintaan tai budjettiin.

Yksiköt tekevät edelleen valintansa itsenäisesti omalle kotiyksikölleen ja myös aineistomääräraha on jaettu yksiköittäin.

Tampereella aletaan suunnitella ns. keskitettyä valintaa, jossa tietyn sovitun aineiston valinnan tekee valintatiimit koko organisaation eri yksiköille. Tällöin myös käytössä olevaa aineistomäärärahaa ei jaeta enää kokonaan organisaation eri yksiköille, vaan osalla määrärahasta tullaan hankkimaan aineistoa yhteiskokoelmaan.

Asia on meillä vasta suunnitteluvaiheessa, mutta varmasti viimeistään ensi vuoden alusta budjetin rakenne muuttuu.

Kellutukseen siirryttyämme meillä sovittiin puolen vuoden testijakso, jolloin emme tasaa aineistoa yksiköistä toiseen vaan aineiston kertyä kuhunkin yksikköön sen mukaan kuin aineistoa asiakkaiden käytön mukaan liikkuu. Tämä on herättänyt kritiikkiä ja lipsuntaa käytännöstä. Aineistoa kertyminen on alkanut näkyä ja rassata. Tämä mielenkiintoisesti kuulostaa siltä, että kirjastojen henkilökunta kokee yksikköön kertyvän nyt "vääränlaista" tai yksikköön kuulumatonta aineistoa. Voisiko tämän ajatella toisaalta niin, että nyt yksikköön kertyy sellaista aineistoa, jota kirjastonkäyttäjät siellä tarvitsevat/kaipaavat? Mitä aineistoa tällöin pitäisi poistaa? Siirtää toisista yksiköistä kellunutta aineistoa pois, jota asiakkaat ovat ko. yksikköön lainanneet? Vai poistaa yksikön omaa aineistoa, joka ei liiku? Tätä keskustelua aletaan varmaankin käydä tässä kokeilun kuluessa.

Aurorassa ei ole selkeitä kelluvan kokoelman hallinnointia tukevia työkaluja. Esimerkiksi kirjastojen kokoelmien tasapainotuksen kanssa mietimme, miten sen hoitaisimme. Tutkimme myös mitä kaikkea saamme Auroran raportointityökaluista irti tältä osin. Auroran jatkokehittämisen osalta vielä ei oikein osata antaa täsmällisiä määritelmiä, millaisia työkaluja tarvitaan, kun tilanne on uusi. Olen kalastanut henkilökunnalta konkreettisia kysymyksiä, joihin haluamme kokoelmastamme vastauksia. Tällaisia ovat:

1. tieto yhden nimekkeen niteiden liikkeestä eri yksiköiden välillä jollain määriteltävällä aikavälillä. Yhden niteen liikkeethän saa toki Nidetietojen Muutoshistoria välilehdeltä, mutta jonkin moinen koontitilasto olisi hyvä. Jos nimekkeen niteiden liikkeiden raportointi on liian suuri pala, niin edes yhden niteen liikkeetkin olisivat hyödylliset.
2. kuinka paljon aineistoa liikkuu eri yksiköissä
(<http://support.axiell.fi/index.php?pg=request.check&id=51059oottlr>)?
3. miten kannattaisi ottaa tilasto kelluvasta kokoelmasta, jos halutaan saada kiinni paljonko aineistoa yksiköstä on lähtenyt ja paljonko palautunut?
(<http://support.axiell.fi/index.php?pg=request.check&id=51061lnjvy>)
4. millä perusteella aineistoa kannattaa jakaa yksiköiden välillä?

Työpaja Axiellin kanssa on pidetty 8.6. ja 24.8.2016, jossa avattiin tarpeitamme. Työ jatkuu ja olemme ehdottaneet tätä myös Axiellin kirjastojärjestelmätyöryhmän käsiteltäväksi. Ehkä valtakunnallinen raportointipalvelu kirjastotoimelle voisi auttaa meitä pohdinnoissamme. Tavoite on saada tämä palvelu käyttöön syksyllä 2016.

Selkeiden analyysivälineiden puute aiheuttanee epäluuloisuutta, ollaan herkkänä seuraamaan muutoksia ja tehdään mahdollisesti virheellisiäkin arvioita kokoelman tilasta. Esimerkiksi arviot

muiden kirjastojen tekemien hyllyvarausten määrän kasvussa vaihtelevat laidasta laitaan. Varmaksi ei voi väittää kumpaakaan arviota. Tilanne on tuore ja tarkkoja työkaluja tilanteen arviointiin ei ole. Kellutuksen jälkeen on kerätty säännöllisesti arvioita yksiköistä muun muassa varausmäärien kehityksestä. Näiden näppituntuma-arvioiden perusteella varausmäärät eivät ole kasvaneet. Oman kierteen asiaan voi tuoda se, että nyt syksyn aikana yksiköissä valmistaudutaan vinkkauksiin, ja kun aineistoja kootaan vinkkauksia varten, voi jonkin verran runsaammin nyt olla hyllyvarauksia. Joissain yksiköissä pyritään hyllyvarauksin huolehtimaan kirjasarjojen eri osien saatavuudesta omassa kokoelmassa. Pienissä yksiköissä kokoelmatyön ajatuksena on ehkä ollut tehdä ns. täsmähankintoja omille asiakkaille ja kellutuksessa koetaan näiden täsmähankintojen päätyvän "vääriin" yksiköihin.

Kellutuksen toimivuutta parantaa mielestämme varausmaksuttomuus (jolloin aineisto pääsee vapaasti kiertämään) ja keskitetty valinta. Keskitetyn valinnan suunnittelu aloitettiin keväällä 2016. Varhaisessa vaiheessa on ilmennyt tarvetta osastorakenteen uusimisille, jotta budjetti pysyisi hallinnassa ja esimerkiksi nuottien kelluttamiselle, jotta keskitetyssä valinnassa ei tarvitse huolehtia yksikkökohtaisesta aineiston valinnasta. Jälkiviisaus on muikeinta viisautta ja muikisteleva arvio on, että ehkä olisi kannattanut aloittaa ensin valinta-hankintaprosessien keskittämisestä, jolloin ei olisi tarvinnut nidekohtaisten kellutusasetusten kanssa säätää.